

Aleksander Loit 90

Mart Kuldklipp, Raimo Raag

Nüüd on põhjust kümne aasta võrra edasi nihutada Enn Tarveli 2005. aastal Tuna ilmunud juubelikirjutise¹ avalauset: Aleksander Loit saab 11. juunil üheksakümneaastaseks. Märkamatu mõõdunud aastakümne järel, uue suure juubeli kätte jõudes leiame Eesti ja Rootsi ajalooeaduse *grand old man*'i jätkuvalt nii suurepärasel vormil, et Tarveli kirjutise lõpus esitatud lootust „et ta püsiks veel väga kaua noorusliku, vaimuerksa ja teovõimsana“ võib kahtlemata pidada teostunuks. Viimastel aastatel trüki ilmunud ja ilmumas käsitluste kõrval² annavad sellest tunnistust jätkuv töö Tuna toimetuskolleegiumi liikmena, osalemine konverentsidel ja seminaridel³ ning – mida mõlemad siinkirjutajad soovivad eriliselt ära märkida – juubilaril pidev heatahtlik valmisolek nooremaid kolleege aidata ja järele aidata.⁴

Kõiki Tarveli kirjutises juba ära toodud eluloolisi fakte pole siinkohal vajadust üle korrata, küll aga tasub lühidalt meenutada, kuivõrd mitmekülgne see elusaatus on olnud. Sinna kuuluvad põgenemine Eestist Rootsi Teise maailmasõja ajal, järgnevad ajalooõpingud Uppsalas, töö õppejõuna samas juba alates 1955. aastast ning Stockholmi ülikooli Balti Uurimiskeskuse juhataja ja professorina 1981. aastast.

Rootsi, täpsemini öeldes Ojamaale saabus Aleksander Loit 25. septembril 1944. Seal viis teekond oktoobri algul mandrile, et kõigile põgenikele kohustuslikku karantiini läbida, antud juhul Åtvidabergi laagris Östergötlandi läänis. Samas läänis jätkus põgeniku põli metsatöödel koos tosinkonna sõdurpoisiga, kellest kolm olid kuulunud samasse Saksa sõjaväe õhuvaatlejate üksusesse nagu Aleksander Loitki. Üheksateistkümnendaastase Aleksander Loidi soov oli aga ülikooli astuda, kuid selleks nõuti gümnaasiumiharidust. Paberit selle kohta vastsel põgenikul polnud, aga kaaspõgenike hulgas juhtus olema kaks õpetajat, kes tõendasid, et ta oli lõpetanud Tallinna Reaalkooli 1944. aastal. Tänu sellele võis Aleksander Loit taotleda vajalikku, kuninga allkirjaga luba, millega sõitis kevadsuvel 1945 Uppsalasse ja esitas ülikooli astumise avalduse. Peamine valik polnud raske. Reaalkooli ajal oli ajalooõpetaja Emma Asson-Petersen (ka Peterson) oma ainet nii huvitavalt esitanud, et see määras õpilase tulevase elutöö suuna. Lisaks ajaloole õppis Aleksander Loit veel riigiteadust ja mõningaid teisi ained. Õpinguid rahastas ta restoranis nõudepesijana töötades, sest kuna ta polnud

1 E. Tarvel. Aleksander Loit 80. – Tuna 2, 2005, 143-144.

2 Vt nt A. Loit. Die Stadt Riga im schwedischen Ostseereich. Die Privilegienfrage. – I. Misans, H. Werniche (Hgg.), Riga und der Ostseeraum. Von der Gründung 1201 bis in die Frühe Neuzeit. Tagungen zur Ostmitteleuropa-Forschung, 22, Verlag Herder-Institut, Marburg/Lahn, 2005, 321-332; A. Loit. Relationen mellan Estland och Sverige 1918–1940. En översikt. – Eesti Teadusliku Seltsi Rootsis aastaraamat XIII, 2006, 73-104; A. Loit. Reformation und Konfessionalisierung in den ländlichen Gebieten der baltischen Lande von ca. 1500 bis zum Ende der schwedischen Herrschaft. – M. Asche, W. Buchholz, A. Schindling (Hgg.), Die baltischen Lande im Zeitalter der Reformation und Konfessionalisierung. Livland, Estland, Ösel, Ingermanland, Kurland und Lettgallen. Stadt, Land und Konfession 1500–1721, 1, Aschendorff, Münster, 2009, 49-215; A. Loit. Appihüüd põrgust. Ümberpiiratud Tallinna viimased päevad Rootsi võimu all 1710. – Tuna 3, 2010, 20-36; A. Loit. Feodalsamhällets uppluckring i de svenska Östersjöprovinserna Estland och Livland i slutet av 1600-talet. – P. Ericsson, F. Thisner, P. Winton, A. Åkerlund (red.), *Allt på ett bräde: stat, ekonomi och bondeoffer: en vänbok till Jan Lindegren*, Uppsala, 2013, 33-44; A. Loit. Der Kampf der evangelisch-lutherischen Kirche gegen andere Konfessionen in den baltischen Provinzen Schwedens im 17. Jahrhundert (ilmumas).

3 Olgu A. Loidi aktiivsuse ja teadusliku haarde näitena mainitud osavõttu kahest suuremast teadusüritusest ühel ja samal aastal: 2013. aasta algul toimunud Akadeemilise Ajalooseltsi väitlusseminarist pärisorjuse kaotamise kohta Rootsi aja lõpus (vt E. Küng, A. Loit, K. Kroon, A. Põldvee, M. Seppel. Eesti- ja Liivimaa talurahva olukorrast Rootsi aja lõpus. – Ajalooline Ajakiri 3, 2013, 396-401) ja sama aasta novembris rahvusvahelisest konverentsist „Protestantismus in den baltischen Ländern. Konfessionen, Ethnien und Politik vom 16. Jahrhundert bis 1918“, mis leidis aset Tübingenis; seal esitatud ettekande tekst on ilmumas (vt viidet 2).

4 Sh osaledes oponendina kraaditööde kaitsmistel ja kirjutades retsensioone. Vt A. Loit. Ikaldus – nälg – surm (Marten Seppel. Näljaabi Liivi- ja Eestimaal 17. sajandist 19. sajandi alguseni. Tartu, 2008) – Tuna 4, 2008, 124-127 ja A. Loit. Väitekirja retsensioon (Mart Kuldklipp. Estonia Gravitates Towards Sweden: Nordic Identity and Activist Regionalism in World War I, Tartu, 2014) – Akadeemia 2015, 6 (ilmumas). Mis omamoodi suuremgi au: juubilar on alati olnud nõus hommikuti kell 10 Uppsala ülikooli raamatukogus Carolina Redivivas kohvi jooma ning ajaloo ja elu üle vestlema.

kuningriigi kodanik, ei olnud tal ka lootust saada õppelaenu. Restoranis valis ta järjekindlalt öise vahetuse, mis kestis kella kahe-kolmeni, sest nii jäid päevad vabaks ja võis käia loengutel.

Töö ja õpingute kõrvalt leidis ta aega ja energiat mängida korvpalli Uppsala eesti skaudilipkonna „Viiking“ vanemskautide meeskonnas ja võtta aktiivselt osa Uppsala Eesti Üliõpilaskonna tegevusest, kuuludes ajuti selle juhatussegi. Ta on iroonilise allteksti ja otseste kriitikanooltega naljamängu „Vale-Erik ehk Eesti ajaloo tõepärane versioon“ põhiautor. See kanti ette nelja Rootsis tegutseva eesti üliõpilaskonna ühistel suvepäevadel Uppsala lähistel asuvas Wiki lossis juunis 1963. Osatäitjate hulgast leiame nii hilisema katoliku vaimuliku Vello Salo, kui naljamängu põhiautori.

Aleksander Loidi teadustöö on keskendunud Rootsi aja (eriti reduktsioonipoliitika ja feodaalühiskonna) uurimisele Balti provintssides. Sellel teemal kaitses ta 1975. aastal ka doktoritöö, mida hinnati nii kõrgelt, et talle pärast kaitsmist omistati Uppsala ülikooli ajaloodotsendi tiitel ning kaks aastat hiljem autasustati Geijeri auhinnaga (*Geijerska priset*). Kindlasti on ta selles nii Eesti kui Rootsi ajalooteaduse traditsiooniliste põhialade hulka kuuluvas uurimisvaldkonnas üks kõige tunnustatumaid asjatundjaid. Ent sinna kõrvale on mahtunud mitmeid muidki uurimishuvisid, mis on andnud tulemuseks põhjalikke käsitlusi, sealhulgas 1905. aasta revolutsiooni põgenike saabumisest Rootsi⁵ ning baltisaksa rüütelkondade poliitilisest tegevusest Eesti iseseisvuse väljakuulutamisele vahetult eelnenud ja järgnenud aastatel.⁶ Tegelikult saabki juubilarite teaduslikku suunitlust defineerida mõnevõrra laiemalt – tähelepanuna Skandinaavia rollile Eesti ajaloos⁷ – mis on avaldanud inspireerivat mõju ka väljaspoole 17. sajandi uurimisega tegelevaid ringkondi.

Lisaks puhtteaduslikele teenetele väärivad kindlasti esile tõstmist Aleksander Loidi omaaegne aktiivne tegevus Balti Instituudi juures ja alates 1981. aastast Stockholmi ülikooli Balti Uurimiskeskuse juhatajana. Neis asutustes mängis ta ülimalt olulist teadusorganisatoorse rolli, luues kontakte väliseesti ning kodumaale jäänud või seal sirgunud teadlaste vahel, ning ühtlasi edendades Balti riikide ajaloo ja kultuuriloo uurimist laiemalt. Rida nn Balti konverentse ning publikatsioonisari *Studia Baltica Stockholmiensia*, mille peatoimetajaks (nr 1-13) Loit oli, andsid kümnetele Baltikumi teadlastele elutähtsa võimaluse osaleda rahvusvahelises teadusringluses ning panustasid seega Eesti ajalooteaduse kiirese „tuhast tõusmisesse“ taasiseseisvumise järel. Kindlasti oli see silmapaistvate teaduslike saavutuste kõrval lisapõhjus, miks Loit 1989. aastal valiti Tartu Ülikooli audoktoriks. 1993. aastal järgnes osalt lähedastel asjaoludel – Põhjamaade vahelise teaduskoostöö edendamise eest – valimine ka Åbo Akademi audoktoriks.

Kõikide pika elutee saavutuste üleslugemise ja väärilise momentide esiletõstmisega jäävad siinkirjutajad hätta. Ehk olekski õigem jätta valiku tegemine mitmekordsele juubilarile endale ning avaldada omalt poolt vaid tagasihoidlikku lootust, et mõned tema värvikatest mälestusseikadest ka kirjalikul kujul lugejani jõuavad. Ühtlasi aga ühineme kõigi teiste Aleksander Loidi sõprade ja kolleegidega südamlikeks õnnesoovideks ning soovime sünnipäevalapsele veel palju aastaid viljakat teadustööd Eesti ja Rootsi ajaloo uurimise hüvanguks. Lõpetuseks aga tsitaat „Vale-Erikust“, mis juubilarite senise elutee kokkuvõttena on omal moel tõsem, kui algselt oli mõeldudki:

Eesti, me kallis kodumaa,

Rootsi, sa armas asumaa,

lõime nii suure riigi,

e

t

⁵ A. Loit. Balti pagulased Rootsis pärast 1905. aasta revolutsiooni. – Tuna 1, 2005, 78-87.

⁶ A. Loit. Baltisaksa rüütelkondade seisukohad ja tegevus Eesti taasiseseisvumisel 1918-1920. – Tuna 4, 2006, 50-74.

⁷ Eesti-Rootsi poliitilise lähenemise temaatikat pikemas ajaloolises perspektiivis on Loit käsitlenud järgnevas artiklis:
^l A. Loit. Eesti jälle Rootsi alla. Revanšistlikud kavatsused pärast Põhjasõda (1710–1918). – P. Raudkivi, M. Seppel
^l (toim.). Sõnasse püütud minevik. In honorem Enn Tarvel. Tallinn, 2009, 205–224

e

n